ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ ANTONIO LA PERGOLA

της 15ης Οκτωβρίου 1998 *

1. Με την παρούσα αγωγή, που ασκήθηκε δυνάμει του άρθρου 181 της Συνθήκης ΕΚ, η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (στο εξής: Επιτροπή) ζητεί να υποχρεωθεί η εταιρία ιταλικού δικαίου SNUA Srl (στο εξής: SNUA) να της αποδώσει την προκαταβολή που έλαβε σύμφωνα με σύμβαση η οποία, κατά την ενάγουσα, λύθηκε λόγω μη εκπληρώσεως από την εναγομένη.

I — Πραγματικά περιστατικά

2. Δυνάμει της συμβάσεως BM 441/86, η οποία συνήφθη στις 8 Ιανουαρίου 1988 μεταξύ της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, εκπροσωπουμένης από την Επιτροπή, και της SNUA (στο εξής: σύμβαση), η εναγομένη εταιρία ανέλαβε την υποχρέωση να υλοποιήσει εντός της κοινότητας του S. Quirino ολοκληρωμένο σύστημα περισυλλογής και ανακυκλώσεως στερεών αποβλήτων σε ιδιωτική εγκατάσταση, με μη επιστρεπτέα συνδρομή της Επιτροπής. Το σύστημα αυτό αποτελούσε τμήμα των σχεδίων επιδείξεως και των προτύπων βιομηχανικών σχεδίων στον ενεργειακό τομέα, τα οποία προβλέπονται από τον κανονισμό (ΕΟΚ) 3640/85 [1] και για τα οποία η Επιτροπή είχε χορηγήσει χρηματοδοτική ενίσχυση. Η σύμβαση διέπεται από το ιταλικό δίκαιο (βλ. άρθρο 14)· δυνάμει της ρήτρας διαιτησίας του άρθρου 13 της συμβάσεως αυτής, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο για την επιδίκαση οποιασδήποτε ενδεχομένης διαφοράς ως προς το κύρος, την ερμηνεία και την εκτέλεση της συμβάσεως.

3. Οι εργασίες για την υλοποίηση της εγκαταστάσεως έπρεπε να αρχίσουν τον Ιούνιο του 1987 και να ολοκληρωθούν τον Αύγουστο του 1988. Δυνάμει του άρθρου 4.3.1 της συμβάσεως, η SNUA όφειλε, σε περίπτωση αδυναμίας ενάρξεως των εργασιών κατά την ως άνω ημερομηνία, να ενημερώσει συναφώς την Επιτροπή τουλάχιστον προ δεκαπέντε ημερών και να προτείνει νέα ημερομηνία ενάρξεως των εργασιών· η ενδεχόμενη άρνηση της Επιτροπής να δεχθεί την προτεινόμενη από την αντισυμβαλλομένη τροποποίηση θα είχε ως συνέπεια την αυτοδίκαιη καταγγελία της συμβάσεως και την επιστροφή των προκαταβολών [2].

4. Το άρθρο 8 παραπέμπει στη διάταξη που περιλαμβάνεται στο άρθρο 4.3 της συμβάσεως και διευκρινίζει τα εξής: «Η παρούσα σύμβαση μπορεί να καταγγελθεί αυτοδικαίως από την Επιτροπή σε περίπτωση μη εκπληρώσεως, από [τη SNUA], μιας από τις υποχρεώσεις που υπέχει από την παρούσα σύμβαση, ειδικότερα σε περίπτωση μη τηρήσεως των διατάξεων του άρθρου 4.3. Η καταγγελία αυτή καθίσταται ενεργός κατόπιν οχλήσεως,

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ιταλική.

1 — Κανονισμός του Συμβουλίου, της 20ής Δεκεμβρίου 1985, για την προαγωγή, μέσω χρηματοδοτικής ενισχύσεως, σχεδίων επιδείξεως και προτύπων βιομηχανικών σχεδίων στον ενεργειακό τομέα (ΕΕ L 350, σ. 29).

2 — Το άρθρο 4.3.2 της συμβάσεως προέβλεπε άλλωστε ότι εντός τριών μηνών από της υπογραφής της συμβάσεως και, εν συνεχεία, κάθε εξάμηνο, η SNUA όφειλε να καταρτίζει για την Επιτροπή εκθέσεις αναφερόμενες στην πρόοδο των εργασιών και εμφαίνουσες τον λεπτομερή λογαριασμό των πραγματοποιηθέντων εξόδων.

που κοινοποιείται με συστημένη επιστολή με αποδεικτικό παραλαβής, και εφόσον δεν ακολουθήσει εκτέλεση της συμβάσεως εντός προθεσμίας ενός μήνα». Το άρθρο 8 προβλέπει επίσης ότι, στην περίπτωση αυτή, «ο συμβαλλόμενος οφείλει να αποδώσει αμέσως στην Επιτροπή τα καταβληθέντα ως οικονομική συνδρομή ποσά, πλέον των τόκων που τρέχουν από την ημέρα λήψεως της συνδρομής αυτής. Το επιτόκιο είναι εκείνο της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων που ισχύει κατά την ημερομηνία της αποφάσεως της Επιτροπής [την 11η Νοεμβρίου 1986] περί της χορηγήσεως της οικονομικής συνδρομής στο πρόγραμμα.»

5. Επιπλέον, το άρθρο 9 της συμβάσεως προβλέπει ότι «έκαστος των συμβαλλομένων μπορεί να υπαναχωρήσει από την παρούσα σύμβαση κατόπιν προειδοποιήσεως δύο μηνών, στην περίπτωση κατά την οποία η εξακολούθηση του προγράμματος εργασιών το οποίο προβλέπεται στο παράρτημα I καθίσταται ασύμφορη λόγω, μεταξύ άλλων, προβλέψιμης τεχνικής ή οικονομικής αποτυχίας του προπαρατεθέντος προγράμματος εργασιών ή υπερβάσεως των υπολογισθεισών δαπανών του προγράμματος η οποία κρίνεται υπερβολική».

6. Όπως συμφωνήθηκε από τα συμβαλλόμενα μέρη, η Επιτροπή κατέβαλε στη SNUA το ποσό των 195 397 ECU ως προκαταβολή εντός των εξήντα ημερών από της υπογραφής της συμβάσεως, συγκεκριμένα στις 26 Ιανουαρίου 1988. Με δύο έγγραφα της 25ης Αυγούστου 1988 και της 25ης Ιανουαρίου 1989, η Επιτροπή εξέφρασε τις ανησυχίες της διότι δεν είχε ακόμη λάβει την πρώτη ενδιάμεση τεχνική και οικονομική έκθεση της SNUA και υπενθύμισε στην εν λόγω εταιρία τις κατά το άρθρο 4.3.1 της συμβάσεως υποχρεώσεις της. Στις 15 Μαρτίου 1989 η Επιτροπή γνωστοποίησε στη SNUA ότι η σύμβαση θα καταγγελλόταν σύμφωνα με το άρθρο 8 εάν δεν ελάμβανε την πρώτη έκθεση το αργότερο στις 10 Απριλίου 1989. Εν τω μεταξύ, με έγγραφο της 6ης Μαρτίου 1989, η SNUA ζήτησε από την Επιτροπή την αναστολή της ενάρξεως των εργασιών. Η εναγομένη εταιρία πληροφόρησε το θεσμικό όργανο ότι, καίτοι είχαν εκδοθεί όλες οι διοικητικές άδειες, συμπεριλαμβανομένης της άδειας οικοδομήσεως από την κοινότητα του S. Quirino, την εκτέλεση του προγράμματος εμπόδιζε η ισχυρή αντίδραση των τοπικών κοινοτήτων κατά της υλοποιήσεως του ήδη εγκεκριμένου σχεδίου. Ήταν, επομένως, αναγκαία η έκδοση αποφάσεως από την αυτόνομη περιφέρεια Frioul-Vénétie-Julienne (στο εξής: περιφέρεια). Διαπιστώνουσα την ύπαρξη περιπτώσεως ανωτέρας βίας, η Επιτροπή, με έγγραφο της 13ης Απριλίου 1989, όρισε την 30ή Σεπτεμβρίου ως την ημερομηνία κατά την οποία θα έπρεπε να της κοινοποιηθεί η οριστική απόφαση περί αδείας της επανενάρξεως των εργασιών, επί ποινή «καταγγελίας της συμβάσεως, σύμφωνα με το άρθρο 9».

7. Αφού, με έγγραφο της 24ης Σεπτεμβρίου 1990, το οποίο επικύρωσε ο αρμόδιος εκτιμητής περιβάλλοντος της περιφέρειας, η SNUA διαβεβαίωσε την Επιτροπή ότι η περιφέρεια εξακολουθούσε να έχει την πρόθεση να εκτελέσει πλήρως εν ευθέτω χρόνω το πρόγραμμα το οποίο χρηματοδοτούσε εν μέρει, η ενάγουσα όχλησε εκ νέου την εταιρία στις 10 Ιουλίου 1991, για να αρχίσει τις εργασίες πριν από τις 15 Αυγούστου του ιδίου έτους. Στις 22 Αυγούστου 1991, η περιφέρεια ανακοίνωσε στην Επιτροπή ότι είχε ανεύρει μια νέα τοποθεσία, στο έδαφος της συνορεύουσας κοινότητας του Aviano, για την εκτέλεση του προγράμματος και ότι προέβλεπε ότι οι εργασίες θα άρχιζαν «εν πάση περιπτώσει κατά το τρέχον οικονομικό έτος». Με έγγραφο της ιδίας ημερομηνίας, η SNUA ζήτησε από την ενάγουσα νέα αναστολή της ενάρξεως των εργασιών μέχρι τις 15 Δεκεμβρίου 1991. Λαμβάνοντας υπόψη «τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκόμισε» η εταιρία, η Επιτροπή δέχθηκε την εν λόγω αίτηση

με συστημένο έγγραφο με απόδειξη παραλαβής που έφερε ημερομηνία 18 Σεπτεμβρίου 1991, με το οποίο όρισε την 31η Δεκεμβρίου 1991 ως ημερομηνία καταγγελίας της συμβάσεως εάν τα έργα δεν είχαν ακόμη εκτελεσθεί. Με έγγραφο της 5ης Νοεμβρίου 1992, η Επιτροπή πληροφόρησε τη SNUA ότι είχε αποφασίσει, ελλείψει κοινοποιήσεων σχετικά με την έναρξη των εργασιών, να εφαρμόσει το άρθρο 9 της συμβάσεως. Δεν δόθηκε συνέχεια σε κανένα από τα μεταγενέστερα αιτήματα που υπέβαλε η Επιτροπή στη SNUA στις 25 Ιανουαρίου και στις 2 Ιουνίου 1994 καθώς και στις 15 Φεβρουαρίου 1995 για την απόδοση της προκαταβολής που είχε λάβει η εταιρία και των σχετικών τόκων.

8. Κατόπιν διαφόρων ενδίκων βοηθημάτων που άσκησε η SNUA, κατ' αρχάς, κατά της κοινότητας του S. Quirino και, στη συνέχεια, κατά της περιφέρειας, η περιφέρεια εξέδωσε τις αναγκαίες για την εκτέλεση του προγράμματος αποφάσεις στις 15 Ιουλίου 1993. Τέλος, οι εργασίες εκτελέσεως της εγκαταστάσεως άρχισαν πράγματι στις 7 Δεκεμβρίου 1994, δύο μόλις μήνες μετά την έκδοση άδειας οικοδομήσεως της εγκαταστάσεως από την κοινότητα του Aviano.

II — Ισχυρισμοί και επιχειρήματα των διαδίκων

9. Με αγωγή που άσκησε στις 18 Φεβρουαρίου 1997, η Επιτροπή ζήτησε από το Δικαστήριο να αναγνωρίσει ότι νομίμως επικαλέστηκε τη ρητή διαλυτική αίρεση, υπό την έννοια του άρθρου 8 της συμβάσεως, πληροφορήσασα σχετικώς την αντίδικο με έγγραφο της 18ης Σεπτεμβρίου 1991. Κατά το άρθρο 1456 του Αστικού Κώδικα [3], η σύμβαση είχε, επομένως, λυθεί αυτοδικαίως στις 31 Δεκεμβρίου 1991. Η Επιτροπή αποκλείει ειδικότερα τη δυνατότητα απαλλαγής της SNUA από οποιαδήποτε ευθύνη για τη μη εκτέλεση των εργασιών, οι οποίες άρχισαν με καθυστέρηση επτά ετών, λόγω της μη λήψεως των αναγκαίων μέτρων από τα όργανα της περιφέρειας. Οι αφορώσες την επιλογή της αρχικής τοποθεσίας δυσκολίες δεν συνιστούσαν απρόβλεπτες περιστάσεις και, εάν η SNUA είχε καταβάλει τη συνήθη στις συναλλαγές επιμέλεια, όφειλε τουλάχιστον να ειδοποιήσει την Επιτροπή για τον κίνδυνο καθυστερήσεων. Η ενάγουσα διευκρίνισε άλλωστε ότι εκ παραδρομής και μόνον αναφέρθηκε στο άρθρο 9 της συμβάσεως, το οποίο αφορά την ευχέρεια των συμβαλλομένων να υπαναχωρήσουν από τη σύμβαση στην περίπτωση κατά την οποία η εξακολούθηση της εκτελέσεως του συνομολογηθέντος προγράμματος εργασιών καθίσταται ασύμφορη (βλ. σημείο 5 ανωτέρω), σε ορισμένες από τις ανακοινώσεις που είχε απευθύνει παλαιότερα στη SNUA.

Κατά την Επιτροπή, η μη εκτέλεση της συμβάσεως από την εναγομένη εταιρία όχι μόνον εμπόδισε άλλες επιχειρήσεις να λάβουν χρηματοδοτήσεις στο πλαίσιο του ιδίου προγράμματος αλλά προκάλεσε και σπατάλη πόρων

3 — Η υπομνησθείσα στο κείμενο διάταξη, η οποία φέρει τον τίτλο «Ρητή διαλυτική αίρεση», ορίζει τα εξής:
«Οι συμβαλλόμενοι μπορούν να συμφωνήσουν ρητώς ότι η σύμβαση λύεται εάν συγκεκριμένη υποχρέωση δεν εκπληρώνεται κατά τα συνομολογηθέντα. Στην περίπτωση αυτή, η λύση καθίσταται ενεργός όταν ο οικείος συμβαλλόμενος δηλώσει στον αντισυμβαλλόμενο ότι προτίθεται να επικαλεσθεί τη διαλυτική αίρεση.»

της Επιτροπής σε δραστηριότητες που δεν προάγουν το γενικό συμφέρον ενώ θίγουν την αξιοπιστία της έναντι των λοιπών κοινοτικών θεσμικών οργάνων, των κρατών μελών και των τρίτων μελλοντικών συμβαλλομένων. Η Επιτροπή φρονεί, επομένως, ότι, δυνάμει του άρθρου 1453 του Αστικού Κώδικα [4], έχει δικαίωμα αποζημιώσεως για τις προαναφερθείσες ζημίες, τις οποίες εκτιμά σε 60 000 ECU, επαφιέμενη στην κατά δίκαιη κρίση εκτίμηση του Δικαστηρίου, σύμφωνα με το άρθρο 1226 του Αστικού Κώδικα [5]. Συνεπώς, η Επιτροπή ζήτησε από το Δικαστήριο:

1) να υποχρεώσει τη SNUA να της αποδώσει το ποσό των 195 397 ECU συν τόκους ανερχομένους σε 43,09 ECU ημερησίως, από 1ης Απριλίου 1988 και μέχρι πλήρους εξοφλήσεως·

2) να υποχρεώσει τη SNUA να της καταβάλει αποζημίωση ανερχομένη σε 60 000 ECU ή σε κάποιο άλλο ποσό οριζόμενο κατά τη δίκαιη κρίση του Δικαστηρίου·

3) να καταδικάσει τη SNUA στα δικαστικά έξοδα.

10. Η SNUA ζήτησε από το Δικαστήριο να απορρίψει την αγωγή και να καταδικάσει την ενάγουσα στα δικαστικά έξοδα. Η εναγομένη εταιρία παρατηρεί, κατ' αρχάς, ότι το άρθρο 8 της συμβάσεως, το οποίο αναφέρεται γενικώς στην παράβαση των συμβατικών υποχρεώσεων, δεν πληροί τις προϋποθέσεις του προπαρατεθέντος άρθρου 1456 του Αστικού Κώδικα, κατά το οποίο η αυτοδίκαιη καταγγελία χωρεί μόνο στην περίπτωση κατά την οποία συνομολογήθηκε ρητώς για τη μη εκπλήρωση συγκεκριμένης υποχρεώσεως. Η SNUA φρονεί ότι οι οχλήσεις στηρίζονται στην πραγματικότητα στο άρθρο 1454 του Αστικού Κώδικα [6]: στην περίπτωση αυτή, για να συνεπάγονται οι εν λόγω οχλήσεις ως συνέπεια τη λύση της συμβάσεως, θα πρέπει να έχει υποβληθεί συγκεκριμένο αίτημα καταγγελίας ενώπιον δικαστηρίου, ώστε να μπορέσει αυτό να εκτιμήσει κατά πόσον η προθεσμία που χορηγήθηκε στον υπερήμερο συμβαλλόμενο ήταν επαρκής καθώς και τη σοβαρότητα και τη δυνατότητα καταλογισμού της μη εκτελέσεως της συμβάσεως. Η Επιτροπή όμως δεν υπέβαλε κανένα συναφές αίτημα ούτε έταξε στη SNUA εύλογη, ενόψει των συνθηκών, προθεσμία εκπληρώσεως. Όσον αφορά το πταίσμα στο οποίο φέρεται ότι οφείλεται η προσαπτόμενη στη SNUA μη εκτέλεση της συμβάσεως, η εναγομένη ισχυρίζεται ότι δεν μπόρεσε να προβλέψει την αδυναμία υλοποιήσεως του προγράμματος επί της αρχικώς επιλεγείσας τοποθεσίας, δεδομένου ότι οι δυσκολίες που αντιμετώπισε δεν ήσαν τεχνικής αλλά σαφώς

4 — Το άρθρο 1453, το οποίο φέρει τον τίτλο «Λύση της συμβάσεως λόγω μη εκτελέσεως», ορίζει τα εξής:
«Επί αμφοτεροβαρών συμβάσεων, όταν ο ένας από τους συμβαλλομένους δεν εκπληρώνει τις υποχρεώσεις του, ο αντισυμβαλλόμενος μπορεί, κατ'εκλογήν, να ζητήσει την εκτέλεση ή τη λύση της συμβάσεως, υπό την επιφύλαξη και στις δύο περιπτώσεις ανορθώσεως της ζημίας.
Η λύση της συμβάσεως μπορεί επίσης να ζητηθεί αφού έχει αρχίσει η διαδικασία για την εκτέλεση της συμβάσεως· η εκτέλεση όμως δεν μπορεί πλέον να απαιτηθεί όταν έχει ζητηθεί η λύση της συμβάσεως. Από της ημερομηνίας αιτήσεως της λύσεως της συμβάσεως, ο υπερήμερος συμβαλλόμενος δεν μπορεί πλέον να εκπληρώσει την παροχή του.»

5 — Το άρθρο 1226, το οποίο φέρει τον τίτλο «Κατά δίκαιη κρίση εκτίμηση της ζημίας», ορίζει τα εξής:
«Εάν το ακριβές ποσό της ζημίας δεν μπορεί να αποδειχθεί, τούτο εκτιμάται από τον δικαστή κατά δίκαιη κρίση.»

6 — Το άρθρο 1454, το οποίο φέρει τον τίτλο «Όχληση», ορίζει τα εξής:
«Όταν ο ένας συμβαλλόμενος δεν εκπληρώνει την παροχή του, ο αντισυμβαλλόμενος μπορεί να του ζητήσει εγγράφως να εκπληρώσει την παροχή του εντός εύλογης προθεσμίας, δηλώνοντας ότι, εάν, μετά την πάροδο της προθεσμίας αυτής, η παροχή δεν εκπληρωθεί, η σύμβαση θα θεωρηθεί ως αυτοδικαίως καταγγελθείσα.
Η προθεσμία δεν μπορεί να είναι κατώτερη των δεκαπέντε ημερών εκτός αντίθετης συμφωνίας των συμβαλλομένων ή εάν, λόγω της φύσεως της συμβάσεως ή των συναλλακτικών ηθών, αρκεί βραχύτερη προθεσμία.
Εάν η σύμβαση δεν έχει εκτελεσθεί κατά την ημερομηνία λήξεως της προθεσμίας, λύεται αυτοδικαίως.»

πολιτικής φύσως. Δεν είναι τυχαίο ότι η ίδια η Επιτροπή αναγνώρισε ότι οι περιστάσεις αυτές συνιστούσαν περίπτωση ανωτέρας βίας.

III — Νομική ανάλυση

11. Όπως προκύπτει από το αίτημα που υπέβαλε στο Δικαστήριο η Επιτροπή και από τα αλληλοαντικρουόμενα επιχειρήματα των διαδίκων (βλ. το τμήμα II ανωτέρω), το βασικό ζήτημα που ανακύπτει στην παρούσα διαδικασία είναι να καθοριστεί κατά πόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις ώστε η ρήτρα που περιέχει το άρθρο 8 της συμβάσεως, την οποία προβάλλει η ενάγουσα, να μπορεί έγκυρα να παραγάγει τα αποτελέσματά της. Αφετηρία προς τούτο αποτελεί το γράμμα του προπαρατεθέντος άρθρου 1456 του Αστικού Κώδικα (βλ. την υποσημείωση 3).

12. Θα εξετάσω κατ' αρχάς — έστω και για να το απορρίψω απλώς — το επιχείρημα της εναγομένης ότι η επίμαχη ρήτρα δεν είναι παρά καθαρώς τυπική ρήτρα. Είναι αληθές ότι η νομολογία του Corte suprema di cassazione είναι χωρίς αμφιβολία προσανατολισμένη προς την άποψη ότι δεν υφίσταται ρητή διαλυτική αίρεση παρά μόνον εάν οι συμβαλλόμενοι προέβλεψαν την καταγγελία της συμβάσεως ως συνέπεια της μη εκπληρώσεως μιας ή περισσοτέρων υποχρεώσεων ειδικά καθορισμένων· αντιθέτως, μια ρήτρα που αναφέρει γενικά την παράβαση όλων των συμβατικών υποχρεώσεων — και η οποία δεν προσθέτει τίποτε στις γενικές διατάξεις των άρθρων 1453 [καταγγελία της συμβάσεως λόγω μη εκληρώσεως] και 1455 [σημασία της μη εκπληρώσεως] του Αστικού Κώδικα — συνιστά ακριβώς καθαρώς τυπική ρήτρα [7]. Η ίδια νομολογία διευκρινίζει πάντως ότι, όταν οι συμβαλλόμενοι συνομολογούν ρητή διαλυτική αίρεση, υπό την έννοια ακριβώς ότι αυτή αφορά συγκεκριμένες υποχρεώσεις, η μεταγενέστερη και γενική αναφορά σε όλες τις άλλες συμβατικές υποχρεώσεις δεν μπορεί να επηρεάσει τον χαρακτηρισμό αυτό, δεδομένου ότι δεν αποκαλύπτει, αφεαυτής, την κοινή βούληση των συμβαλλομένων να στερήσουν τον προηγούμενο καθορισμό ειδικής υποχρεώσεως από κάθε αξία και σκοπό [8]. Νομίζω όμως ότι δύσκολα μπορεί να αμφισβητηθεί ότι στην παρούσα υπόθεση πρόκειται ακριβώς για την τελευταία αυτή περίπτωση. Έστω και με την πρόβλεψη της καταγγελίας της συμβάσεως ως συνέπειας της μη εκπληρώσεως *μίας από τις υποχρεώσεις* που απορρέουν από αυτήν, η Επιτροπή και η SNUA προσέθεσαν πράγματι ειδική μνεία της παραβάσεως *των διατάξεων του άρθρου 4.3*, ήτοι των διατάξεων των οποίων τη μη τήρηση η Επιτροπή προσάπτει στη SNUA. Υπό την έννοια της νομολογίας που μόλις υπενθύμισα, το στοιχείο αυτό αρκεί για να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο να συνιστά το άρθρο 8 της συμβάσεως καθαρώς τυπική ρήτρα.

13. Συνεπώς, δεδομένου ότι δεν είναι δυνατό να θεωρηθεί ότι η επίμαχη συμβατική διάταξη μπορεί να στερηθεί αποτελέσματος λόγω του ότι έχει συνταχθεί κατά γενικό τρόπο, πρέπει να καθορισθεί κατά πόσον η Επιτροπή, με το από 18 Σεπτεμβρίου 1991 έγγραφό της, προέβη σε νομότυπη δήλωση της βουλήσεώς

7 — Βλ. Cass., απόφαση της 16ης Νοεμβρίου 1983, αριθ. 6827, *Arch. civ.*, 1984, σ. 158. Επισημαίνω ότι, όταν οι συμβαλλόμενοι έχουν συνομολογήσει την αυτοδίκαιη καταγγελία της συμβάσεως λόγω μη εκπληρώσεως όλων των συμβατικών υποχρεώσεων, πρέπει να αναλυθεί η σημασία της ενδεχομένης μη εκπληρώσεως στο πλαίσιο της γενικής οικονομίας της συμβάσεως, δεδομένου ότι δεν αρκεί αντιθέτως να αποδειχθεί η ύπαρξη πταίσματος, όπως στην περίπτωση έγκυρης ρητής διαλυτικής αιρέσεως (βλ. Cass., αποφάσεις της 23ης Μαΐου 1985, αριθ. 3119, και της 2ας Ιουνίου 1990, αριθ. 5169).

8 — Βλ. απόφαση της 16ης Νοεμβρίου 1983, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 7.

της να επικαλεσθεί τη ρητή αυτή διαλυτική αίρεση. Το ζήτημα αυτό προκαλεί κάποια αμφιβολία. Με την προπαρατεθείσα ανακοίνωση, η οποία δεν μνημονεύει ρητώς το άρθρο 8, η ενάγουσα περιορίστηκε να τάξει στη SNUA νέα προθεσμία, προειδοποιώντας την ότι η έλλειψη αντιδράσεως εκ μέρους της θα είχε ως συνέπεια την καταγγελία της συμβάσεως. Νομίζω όμως ότι η εν λόγω δήλωση βουλήσεως προσεγγίζει περισσότερο την όχληση, υπό την έννοια του άρθρου 1454 του Αστικού Κώδικα (βλ. ανωτέρω την υποσημείωση 6), παρά τη ρητή διαλυτική αίρεση. Πράγματι, η Επιτροπή δεν διαπίστωσε την ήδη επελθούσα λύση της συμβάσεως λόγω φερομένης μη εκπληρώσεως, αλλά μάλλον επέτρεψε στη SNUA να εκτελέσει τη σύμβαση, έστω με καθυστέρηση, προειδοποιώντας την ότι είχε επιλέξει τη λύση της καταγγελίας *μόνο για την περίπτωση κατά την οποία η SNUA δεν θα αντιδρούσε εντός της νέας προθεσμίας που της έταξε με την ίδια ευκαιρία.*

14. Εν πάση περιπτώσει, είτε το έγγραφο της 18ης Σεπτεμβρίου 1991 χαρακτηρισθεί ως όχληση, πράγμα το οποίο κατ' εμέ είναι προτιμότερο, είτε ως απευθυνόμενη προς τον αντισυμβαλλόμενο δήλωση της βουλήσεως επικλήσεως της ρητής διαλυτικής αιρέσεως, το πρακτικό αποτέλεσμα ουδόλως μεταβάλλεται στα πλαίσια της παρούσας αναλύσως [9]. Οποιαδήποτε από τις δύο απόψεις και αν γίνει δεκτή, η δήλωση βουλήσεως του μη υπερήμερου συμβαλλομένου δεν έχει ως αποτέλεσμα τη λύση της συμβάσεως την οποία αφορά μόνον σε περίπτωση μη εκπληρώσεως οφειλομένης σε πταίσμα του αντισυμβαλλομένου, υπό την έννοια του άρθρου 1218 του Αστικού Κώδικα [10]. Ακριβέστερα, όπως έκρινε το Corte suprema di cassazione, σε περίπτωση ρητής διαλυτικής αιρέσεως, η αυτοδίκαιη καταγγελία της συμβάσεως προϋποθέτει εν πάση περιπτώσει πάντοτε τη μη εκτέλεση και τη δυνατότητα καταλογισμού της· πράγματι, η ύπαρξη μιας τέτοιας αιρέσεως έχει ως μόνη συνέπεια ότι δεν είναι ανάγκη να εξετασθεί η σημασία της μη εκπληρώσεως συγκεκριμένης υποχρεώσεως, καθόσον η σημασία αυτή έχει αξιολογηθεί εκ των προτέρων από τους συμβαλλομένους, αλλά δεν επηρεάζει τις άλλες γενικές αρχές στον τομέα της καταγγελίας της συμβάσεως ούτε καθιερώνει ευθύνη άνευ πταίσματος [11]. Όπως και στην περίπτωση της ρητής διαλυτικής αιρέσεως, η όχληση, η οποία, κατ' εμέ, έχει σημασία εν προκειμένω, δεν μπορεί να έχει ως συνέπεια τη λύση της συμβάσεως εάν η μη εκπλήρωση της παροχής δεν οφείλεται σε πταίσμα του αντισυμβαλλομένου [12] (εξακολουθεί άλλωστε στην περίπτωση αυτή να είναι αναγκαία η απόδειξη *και* της σοβαρότητας της μη εκπληρώσεως, λαμβανομένης υπόψη της καταστάσεως που επικρατούσε κατά την εκπνοή της προθεσμίας) [13].

15. Είναι δυνατό να θεωρηθεί εν προκειμένω ότι η SNUA εκπλήρωσε την υποχρέωσή της να παράσχει την απόδειξη που συνεπάγεται την απαλλαγή της από κάθε ευθύνη και με την οποία, κατά το προαπαρατεθέν άρθρο 1218 του Αστικού Κώδικα (βλ. την υποσημείωση 9), βαρύνεται ο οφειλέτης; Ενδείκνυται αναμφιβόλως να υπομνησθεί ότι, κατά το κριτήριο το οποίο μπορεί να συναχθεί από τη νομολογία του Corte suprema di cassazione, η απόδειξη της ελλείψεως ευθύνης για

9 — Βλ. πάντως την υποσημείωση 13 και το τμήμα του κειμένου που αναφέρεται σ' αυτήν.

10 — Η διάταξη αυτή, σχετική με την «Ευθύνη του οφειλέτη», ορίζει τα εξής: «Ο οφειλέτης ο οποίος δεν εκπληρώνει προσηκόντως την οφειλομένη παροχή υποχρεούται σε ανόρθωση της ζημίας εάν δεν αποδεικνύει ότι η μη εκπλήρωση ή η καθυστέρηση οφείλεται στην αδυναμία εκπληρώσεως της παροχής από γεγονός για το οποίο δεν έχει ευθύνη.»

11 — Βλ. Cass., αποφάσεις της 27ης Ιουνίου 1987, αριθ. 5710, και της 16ης Απριλίου 1992, αριθ. 4659. Βλ. επίσης την απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 1990, αριθ. 11960, σε *Giur. it.*, 1991, μέρος Ι, τμήμα 1, στήλη 773, κατά την οποία, έστω και αν το πταίσμα του υπερήμερου συμβαλλομένου τεκμαίρεται υπό την έννοια του άρθρου 1218 του Αστικού Κώδικα, ο δικαστής όχι μόνον υποχρεούται, προκειμένου να αποφανθεί για την καταγγελία της συμβάσεως, να διαπιστώσει ότι *το γεγονός* που προβλέπει η ρητή διαλυτική αίρεση επήλθε, αλλά πρέπει να εξετάσει, λαμβάνοντας υπόψη την αρχή της καλής πίστεως, τη συμπεριφορά του οφειλέτη, ενώ η καταγγελία *μπορεί να απαγγελθεί μόνο στην περίπτωση κατά την οποία* έχει (τουλάχιστον) υπαιτιότητα.

12 — Βλ. Cass., αποφάσεις της 31ης Μαΐου 1950, αριθ. 1355, και της 30ής Μαΐου 1981, αριθ. 1812.

13 — Βλ. Cass., απόφαση της 20ής Μαρτίου 1991, αριθ. 2979.

τη μη εκπλήρωση πρέπει να είναι πλήρης και να αφορά επίσης την παντελή έλλειψη πταίσματος του οφειλέτη και, κατά συνέπεια, το ειδικό κώλυμα που κατέστησε αδύνατη την παροχή ή, τουλάχιστον, την απόδειξη ότι, ανεξαρτήτως της αιτίας μη εκπληρώσεως, αυτή δεν ανάγεται σε γεγονός για το οποίο έχει ευθύνη [14].

Η ευθύνη για τη μη εκπλήρωση μπορεί να αποκλεισθεί, ειδικότερα, εφόσον συντρέχουν περιστατικά τα οποία χαρακτηρίζονται ως ανωτέρα βία, η οποία μπορεί να συνίσταται σε νομοθετικό ή διοικητικό μέτρο (συμπεριλαμβανομένης της αδράνειας της δημοσίας διοικήσεως) [15], τη λήψη του οποίου υπαγόρευσαν γενικά συμφέροντα και το οποίο καθιστά την εκπλήρωση της παροχής αδύνατη, ανεξαρτήτως της συμπεριφοράς του οφειλέτη [16]. Το γεγονός ότι η διαταγή ή η απαγόρευση της αρχής πρέπει να εμφανίζεται οπωσδήποτε ως περίσταση εντελώς ξένη προς τη βούληση του οφειλέτη και προς την υποχρέωσή του να καταβάλει τη συνήθη επιμέλεια υποδηλώνει ότι ο οφειλέτης δεν παραμένει αδρανής, αλλά ότι χρησιμοποιεί και εξαντλεί, ακριβώς εντός των ορίων της συνήθους επιμελείας, όλες τις δυνατότητες για να παρακάμψει την αντίσταση ή την άρνηση της δημόσιας αρχής [17]. Κατά συνέπεια, όταν η προβλεπόμενη στη σύμβαση παροχή συνίσταται σε ενέργεια που υπόκειται σε διοικητική άδεια, συντρέχει πταίσμα του υπερήμερου συμβαλλομένου ο οποίος δεν αποδεικνύει ότι επέδειξε επιμέλεια προκειμένου να λάβει την προβλεπόμενη άδεια και ότι άσκησε, ενόψει της αρνήσεως χορηγήσεως της άδειας, τις διοικητικές και ένδικες προσφυγές που θα μπορούσαν να αποδειχθούν χρήσιμες [18].

16. Βάσει των αρχών που υπενθύμισα, νομίζω ότι πρέπει να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο πταίσματος της SNUA, λαμβανομένης υπόψη της αποδείξεως ότι συνέτρεχε περίπτωση ανωτέρας βίας η οποία την απαλλάσσει από την ευθύνη και συνίσταται στην έντονη και παρατεταμένη αντίδραση της κοινότητας και της τοπικής διοικήσεως του S. Quirino κατά της οικοδομήσεως της εγκαταστάσεως ανακυκλώσεως. Η ενάγουσα χαρακτήρισε άλλωστε την περίσταση αυτή ως λόγο ανωτέρας βίας (στο έγγραφο που απηύθυνε στην εταιρία στις 13 Απριλίου 1989, βλ. το σημείο 6 ανωτέρω)· επομένως, υπό τις συνθήκες αυτές και λαμβανομένης υπόψη της διάρκειας του εν λόγω περιστατικού, πρέπει να αποκλεισθεί η ευθύνη της εναγομένης για το γεγονός ότι οι εργασίες δεν άρχισαν πριν από τις 31 Δεκεμβρίου 1991 — προθεσμία ταχθείσα από την Επιτροπή με το από 18 Σεπτεμβρίου 1991 έγγραφό της. Η περιγραφείσα αντίδραση, η οποία εκδηλώθηκε κατά της ενάρξεως των εργασιών εντός των προθεσμιών, αποτέλεσε περίσταση εντελώς ξένη προς τη βούληση της SNUA και προς την υποχρέωσή της να καταβάλει τη συνήθη επιμέλεια. Από τη δικογραφία προκύπτει μάλιστα ότι η εταιρία προέβη κατ' επανάληψη και επιδεικνύοντας επιμέλεια σε διαβήματα προς τις αρμόδιες διοικητικές αρχές της κοινότητας και της περιφέρειας για να βγει από το αδιέξοδο, ασκώντας τις πλέον κατάλληλες διοικητικές και ένδικες προσφυγές, και ότι ενημέρωσε σε εύθετο χρόνο την Επιτροπή, εμπλέκοντας μεταξύ άλλων κυρίως τον εκτιμητή περιβάλλοντος της περιφέρειας στην ανταλλαγή εγγράφων την οποία είχε με το θεσμικό όργανο.

17. Πράγματι, η αυτοδίκαιη καταγγελία της συμβάσεως, την οποία, σύμφωνα με το αίτημα της ενάγουσας, θα πρέπει να αναγνωρίσει το

14 — Βλ. Cass., αποφάσεις της 16ης Φεβρουαρίου 1994, αριθ. 1500, και της 19ης Αυγούστου 1996, αριθ. 7604.

15 — Βλ. Cass., απόφαση της 7ης Ιανουαρίου 1970, αριθ. 44.

16 — Βλ. Cass., απόφαση της 11ης Ιανουαρίου 1982, αριθ. 119, σε *Arch. civ.*, 1982, σ. 805.

17 — Βλ. Cass., απόφαση της 25ης Μαρτίου 1970, αριθ. 818.

18 — Βλ. Cass., απόφαση της 12ης Μαΐου 1973, αριθ. 1706, σε *Giur. it.*, 1974, μέρος 1, τμήμα 1, στήλη 771.

Δικαστήριο με την απόφασή του και η οποία, κατ'αυτήν, έπρεπε να επέλθει λόγω της ρητής διαλυτικής αιρέσεως — και όχι, όπως θεωρώ ορθότερο, λόγω της παρόδου της προθεσμίας εκπληρώσεως που τάχθηκε με την όχληση — ουδέποτε χώρησε. Όπως παρατήρησα προηγουμένως, ελλείπει η μία από τις προϋποθέσεις επελεύσεως του εν λόγω αποτελέσματος λύσεως της συμβάσεως: η *οφειλόμενη σε πταίσμα* του οφειλέτη μη εκπλήρωση (μη λαμβανομένης, κατά συνέπεια, υπόψη της σοβαρότητάς της εάν θεωρηθεί ότι έχουν εφαρμογή οι κανόνες περί οχλήσεως) [19]. Επομένως, συνάγεται ότι η αγωγή της Επιτροπής είναι αβάσιμη και, κατά συέπεια, απορριπτέα.

IV — Πρόταση

Ενόψει των προηγουμένων σκέψεων, προτείνω στο Δικαστήριο:

— να απορρίψει την αγωγή της Επιτροπής και

— να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα.

19 — Βλ. την υποσημείωση 13 και το τμήμα του κειμένου που αναφέρεται σ' αυτήν.